

Birtokjelölés (többségjelölési sajátosságok) a muravidéki magyar ragadványnevekben

1. A Szlovén Szocialista Köztársaságban, a Murán túlon (Prekmurje) mintegy 10–12 ezer magyar él őslakosként 33 kisebb-nagyobb településen a lendvai és a muraszombati közigazgatási körzetekben. Nyelvhasználatuk meghatározása, illetőleg besorolása terén számos nézet alakult ki a századforduló után megindult néprajzi és nyelvi kutatások során. Egyébként három kisebb regionális nyelvközösségről lehet szó benne, a göcseji, a hetési és az őrségi nyelvszigetről. E téren egységes vélemény még a mai napig sem született. A jelenkori kutatók viszont azonos véleményen vannak: a Szlovénia területén élő magyarok nyelvhasználatára, szokásaira és életmódjára erősen jellemző a „hetési” meghatározás, bár ez nem zárja ki azt sem, hogy az egymástól mintegy 30–40 km-re levő legtávolabbi falvak magyar lakosságának nyelvhasználatában, annak rendszerében ne lennének eltérő vonások. Véleményem szerint, mindezek ellenére is, ma már egységes regionális szigetnek fogható fel, hiszen a jugoszláv–magyar határ közelségében végighúzódó kis magyarlakta települések lakossága, ha elszigetelten él is már több mint fél évszázada a szlovén többségi nemzettel együtt, megszakítva az anyanemzetével való érintkezés szinte minden formáját, mégis megőrizte kissé archaikus, tiszta magyar beszédét, azaz tájnyelvét. Főleg jellemző ez az idősebbek nyelvhasználatára. Bár ebbe a nyelvjárásba napjainkban egyre nagyobb számban kerülnek be a közéletben használatos szlovén szavak, illetőleg a nemzetközi szakterminológia szavai; a ferde értelmezésű tükörfordítások, idegen mondat szerkesztés, szlovenizmusok stb.

2. A sajátos nyelvi többségjelölésre – a különböző birtokos személyragos (-jes) szerkezetekben – doktori dolgozatom anyaggyűjtése közben figyeltem fel jobban, bár erre a nyelvi-névtani jelenségre már ÖRDÖG FERENC is utal a Személynévvizsgálatok Göcsej és Hetés területén című (Bp., 1973.) művében.

A Murán túli falvak magyar ragadványneveinek feldolgozásakor külön foglalkoztam a többséget jelölő birtokos személyragozás e szokatlan nyelvi alakzatával, s ezeket most részletesebben bemutatom. Már utaltam arra, hogy Ördög Ferenc idézett művében kitér erre a nyelvi-névtani sajátos módszerre, de biztos vagyok abban, hogy mások is találkoztak e jelenséggel, akik Göcsej, Hetés és Őrség jugoszláviai területén nyelvjárási kutatómunkát végeztek (pl. VÉGH JÓZSEF, Őrségi és hetési nyelvatlasz 118). Arról van tehát szó, hogy a különböző eredetű ragadványnevekhez járuló, eléggé gyakori és termékeny *-ék* névszóképző helyére, amellyel többek között összefoglaló neveket alkothatunk család- és keresztneveinkben, illetőleg személyt jelölő közneveinkben, a *-k* általános többesjel kerül; vagyis a többséget jelölő *-ék* névszóképző helyett a *-k* többesjelet alkalmazzák a különböző birtokos személyragos alakzatokban az egyeztető, a nem egyeztető és a jelöletlen birtokos személyragos szerkezetekben egyaránt: pl. *Pikuk* Pistijuk, *Gyulák* Borcsájo, *Jakapik* Lajos. E nyelvi-névtani jelenség tapasztalható mind az egyelemű, mind a kételemű, mind a háromelemű ragadványnevekben, de még az ún. körülírással ragadványkiegészítő formákban is.

3. Ez a szerkezeti forma a 3585 muravidéki ragadványnév között mintegy 180 esetben fordul elő, azaz kb. 5%-ban.

Az egyeztető birtokos szerkezetben, az egyalakú és többalakú magánhangzós végű, két- vagy háromelemű ragadványnevek birtokos részéhez kötőhangzó nélkül járul az *-ék* névszóképző helyett a *-k* általános többesjel. Ehhez igazodik személyben és számban a keresztnévi elem birtokos személyragja: pl. a) *Csicsa:Csicsák* → *Csicsák* Jenűjik; *Repère:Repèrik* → *Repèrik* Brigijik; *Bétti:Béttik* → *Béttik* Zsuzsijik; *Piku:Pikuk* → *Pikuk* Pistijik; b) *Vorga Jóska:Vorga Jóskák* → *Vorga Jóskák* Rozijik; *Peti Imre:Peti Imrik* → *Peti Imrik* Józsijik; *Vida Anti:Vida Antik* → *Vida Antik* Katicájik; *Bíru Ferku:Bíru Ferkuk* → *Bíru Ferkuk* Lajcsijik.

Szerkezetük: *-a, -e, -i, -u* magánhangzóra végződő ragadványnevek + *-k* többesjel + birtokos személyrag. Lehetnek kételeműek: $R + k + K + jik$; vagy háromeleműek: $R + R + k + K + -jik$. (R = ragadványnév; K = keresztnév; nk = névkiegészítő, *vő*, *néni* stb.); a ragadványnév dőlt szedésű, a keresztnév és a névkiegészítő álló).

Az egyeztető birtokos szerkezetben, az egyalakú és többalakú mássalhangzós végű, a két- vagy háromelemű ragadványnevek birtokos részéhez *-e, -i, -o, -ö* kötőhangzóval kapcsolódik az *-ék* többséget jelölő névszóképző helyett a *-k* általános többesjel. Itt is ehhez igazodik személyben és számban a keresztnévi elem birtokos személyragja: pl. a) *Gërencsér:Gërencsërik* → *Gërencsërik* Mariskájik; *Magyar:Magyarok* → *Magyarok* Csittájik; *Szil:Szilök* → *Szilök* Ilonkájik; b) *Vorga Péter:Vorga Péterék* → *Vorga Péterék* Pistájik; *Öreg Vendel:Öreg Vendelek* → *Öreg Vendelek* Julijik; *Tót Károl:Tót Károlok* → *Tót Károlok* Gabijik; *Nagy Vendel:Nagy Vendelök* → *Nagy Vendelök* Jancsijik.

Szerkezetük: *-e, -i, -o, -ö* kötőhangzók, a *-k* többesjel és a birtokos személyrag. Lehetnek kételeműek: $R + k + K + jik$ és háromeleműek: $R + R + k + K + jik$.

A nem egyeztető birtokos szerkezetben, az egyalakú és többalakú magánhangzós végű, két- vagy háromelemű ragadványnevek birtokos részéhez ugyancsak kötőhangzó nélkül járul a többséget jelölő *-ék* névszóképző helyett a *-k* általános többesjel: pl. a) *Józsai:Józsik* → *Józsik* Elzájo; *Kisbíru:Kisbíruk* → *Kisbíruk* Veronájo; *Fütü:Fütük* → *Fütük* Milánnyo; b) *Masina:Masinák* → *Masinák* Vilmájo; *Kissebb Peti:Kissebb Petik* → *Kissebb Petik* Vendelgyë.

Szerkezetük: *-a, -i, -u, -ü* magánhangzóra végződő ragadványnevek, a *-k* többesjel és az egyes számú birtokos személyrag. Kételeműek: $R + k + K + ja, je$; háromeleműek: $R + R + k + K + ja, je$.

A nem egyeztető birtokos szerkezetben, az egyalakú és többalakú mássalhangzós végződésű, két- vagy háromelemű ragadványnevek birtokos részéhez *-e, -i, -o* kötőhangzóval kapcsolódik a többséget jelölő *-ék* helyett a *-k* általános többesjel: pl. a) *Gërencsér:Gërencsërik* → *Gërencsërik* Gyulájo; *Gábor:Gáborok* → *Gáborok* Gyöngyijë; b) *Jakusa Péter:Jakusa Péterék* → *Jakusa Péterék* Milánnyo; *Malacsics Péter:Malacsics Péterik* → *Malacsics Péterik* Bözsijë.

Szerkezetük: *-e, -i, -o* kötőhangzók, a *-k* többesjel és az egyes számú birtokos személyrag. Kételeműek: $R + k + K + ja, je$. Háromeleműek: $R + R + k + K + ja, je$.

Hasonló kapcsolódási módokkal találkozunk a jelöletlen birtokos személyragos ragadványnevek szerkezeteiben is, sőt még az ún. körülírási alakzatokban is, ahol a névkiegészítők szintén felveszik a *-k* többesjelet: pl. a) *Gyura:Gyurák* → *Gyurák* Ida; *Lujzi:Lujzik* → *Lujzik* Böske; *Mihál:Mihálok* → *Mihálok* Szidi; *Csicsu:Csicsuk* → *Csi-*

csuk Feri; *David:Dávitik* → *Dávitik* Józsi; b) *Paragi:Paragik* → *Paragik* vőjik; *Tót Károl:Tót Károlik* → *Tót Károlik* unokájik; *Vëndel:Vëndelök* → *Vëndelök* Roza nyénnyë.

Szerkezetük: *-a, -i, -u* magánhangzóra végződő ragadványnevek és a *-k* többesjel, valamint *-i, -o, -ö, -ü* kötőhangzók és a *-k* többesjel (névkiegészítő esetén egyes vagy többes számú birtokos személyrag is). Kételeműek: $R + k + K$; kételemű körülírási forma: $R + k + nk + jik$; háromelemű körülírási szerkezet: $R + R + k + nk + jik$ vagy $R + k + K + nk + ja, je$.

E ragadványnevek hangulata általában közömbös.

4. Néhány hang- és alaktani sajátosság. E ragadványnevekben ugyanúgy, mint a muravidéki nyelvhasználatban általában, még mindig erősen élő jelenség a zárt *e* és a nyílt *e* közötti beszélt nyelvi különbség: pl. *Bëtti, Gërëncsërëk, Gyöngyijë, Fërku, Pëtërëk, Pirijë, Rënijik, Tërüszik, Trájbërik Irënyyëk* stb.

A nyugat-dunántúli nyelvjáróterületre jellemző néhány diftongus is kiütkezik e ragadványnevek élő használatában: pl. *é ié; ó uó*: Szép Szⁱép, Szⁱépök; Józsi J^uózsí; Gyóskák Gy^uóskák stb.

A muravidéki egy-, két- és háromelemű ragadványnevek tőtani vizsgálódásával részletesebben nem foglalkoztam. Elfogadott nézet, hogy a személyneveknek általában nincsenek tőváltozatai, vagyis csak egyetlen tőalakúnak fogadja el a szakirodalom. Toldalékoláskor azonban viselkedhetnek úgy is, mint az egyalakú és többalakú névszótövek különböző típusai, ill. csoportjai. Rövid írásom anyagában egyedül az *Imre* keresztnévi és a *Repëre* köznévi eredetű ragadványnevelemek birtokos személyragos szerkezetében lehet elgondolkozni azon, hogy milyen toldalékolásról és tőtípusról van szó. Ha az *Imre, Repëre* ragadványnevek tővégi *-e* magánhangzója esett ki, akkor az *Imr-, Repër-* csonkatövekhez járult a többségjelölési *-ék* képző, s utána változott benne az *-é-i*-vé: pl. *Imr- > Imrëk > Imrik; Repër- > Repërëk > Repërik*. Bizonyos hangváltozásnak az utolsó szótagban azonban akkor is be kellett következnie, ha az ellenkezője történt: azaz az *Imre, Repëre* teljes tövekhez kapcsolódott a *-k* általános többesjel, mint a korábbi példákban: pl. *Imre > Imrëk > Imrik; Repëre > Repërëk > Repërik*.

Egy másik érdekes alaktani vonás, hogy bizonyos háromelemű ragadványnevek összevonással kételeműekké alakultak. A *Csisztukok* Ferku-féle kételemű jelöletlen birtokos személyragos alakzat eredetileg például háromelemű volt (< *Csi Istuk* Fërku), és ebből lett a *Csisztukok* Fërku, vagy hasonlóan a *Vorgankuk* Józsi a *Vorga Jankuk* Józsiból.

5. Röviden összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a nyugat-magyarországi Göcsej, Hetés és Őrség szlovéniai (Jugoszlávia) nyelvterületén még napjainkban is él a ragadványnevek birtokos szerkezeteiben egy sajátos többségjelölési nyelvi-névtani forma. De elgondolkodtató, hogy még más alakzatokban is előfordulhat: pl. a személynevekben: *Császárok* Brigijë, ahol a *Császárok* vezetéknev, nem pedig ragadványnev, sőt a földrajzi nevekben is, az ún. dülőnevekben: pl. *Csukák* telektyë stb.

VARGA JÓZSEF